

داستانی
پژوهشی
از حادّته
گریلا

علیرضا نظری خرم

داستان بروین

مقدمه

به لطف خداوند، سال‌ها در پژوهشگاه دارالحدیث به تحقیق و پژوهش مشغول بودم که حاصل آن، همکاری در نگارش ده‌ها کتاب حدیثی است. پس از سیزده سال تجربه حضور در پژوهشگاه قرآن و حدیث به کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی (ره) نقل مکان کردم. در آنجا با همکاری تنی چند از اساتید بافضل و کمالاتم، مشغول نگارش مجموعه عظیمی «موسوعة الامامة فی نصوص اهل السنة» هستیم. در این کتاب که فعلاً سی جلد آن به چاپ رسیده به گردآوری فضایل، مناقب و تاریخ زندگی امام علی، حضرت فاطمه و امام حسن علیهم‌السلام اختصاص یافته است. اخیراً نیز کار علمی و پژوهشی مربوط به زندگی امام حسین علیه‌السلام را که حدود ده جلد قطور می‌شود، براساس منابع کهن تاریخی و حدیثی به پایان رساندیم. آنچه در داستان بریده‌بریده با عنايت اهل بیت علیهم‌السلام فراهم آمده، به پُشتوانه این تجربه پژوهشی است. در نگارش این داستان علاوه بر اندوخته‌هایم از مطالعه دانشنامه امام حسین علیه‌السلام، از پژوهش‌های همکاران سابقم در پژوهشگاه دارالحدیث و کتاب ارزشمند تاریخ امام حسین علیه‌السلام، نگاشته پژوهشگران وزارت آموزش و پرورش، بهره‌جُستم. استفاده از مجموع این کتاب‌ها موجب شد تا یک قصه مستند و به اصطلاح، پدر و مادر دار درباره حادثه کربلا بنویسم، نه یک داستان تخیلی.

غرض آنکه آنچه در این کتاب، پیش‌روی خواننده محترم قرار گرفته، خیالات و بافته‌های ذهنی نویسنده نیست. آسوده‌خاطر باشید که نویسنده کتاب به دور از خیال‌پردازی، قصه را براساس منابع موجود کهن از قرن اول تا هشتم هجری نگاشته است. البته گاهی به ضرورت پردازش داستان، برداشت‌هایی آزاد اما وفادارانه و وسواس‌گونه از کتاب‌های حدیثی و تاریخی داشته‌ام. امروزه برای هر پژوهشی درباره تاریخ عاشورا چهار دسته منبع وجود دارد:

- الف. منابع قابل استناد
- ب. منابع غیر قابل استناد
- ج. منابع متأخر و معاصر
- د. منابع مفقود

الف) منابع قابل استناد

مقصود از منابع قابل استناد، آن دسته منابعی هستند که هویت تاریخی دارند و نویسندگان آن‌ها، معین، سرشناس و از عالمان روشنمند بوده‌اند، هر چند دیده نقد خود را بر یکایک روایات آنان، باز نگاه می‌داریم.

خوش‌بختانه منابع متعدّد و قابل اتکایی از پنج قرن نخست به دست ما رسیده که به گزارش نهضت عاشورا پرداخته‌اند. این منابع، گاهی کتاب‌هایی هستند که فقط نهضت عاشورا را گزارش می‌کنند و

گاهی منابعی هستند که تنها بخش‌ها یا فصل‌هایی از آن‌ها، درباره قیام امام حسین علیه السلام است. گفتمنی است که این منابع، از اعتبار یکسانی برخوردار نیستند؛ اما همه آن‌ها قابلیت ارجاع و استناد را دارند و به وسیله پژوهش‌های تاریخی روشنند، قابل بررسی و پذیرش هستند.

ب) منابع غیر قابل استناد

منابع غیر قابل استناد یا ضعیف، منابعی بی‌سند و بدون پشتوانه تاریخی‌اند که اخبار گزارش شده در آن‌ها را تنها به شرط یافتن مؤیدهای تاریخی و تقویت شدن به وسیله دیگر مآخذ، می‌توان پذیرفت. با گذشت زمان و دورتر شدن از اصل واقعه، انتظار تغییر و تحریف، بیشتر می‌شود و این، همان نکته‌ای است که قاعده لزوم مراجعه به منابع کهن و نزدیک‌تر به حادثه تاریخی را مدلل می‌سازد. خوش‌بختانه منابع کهن تاریخی و سیره‌نگاری، چنان دقیق و با تفصیل به عاشورا و کربلا پرداخته‌اند که غرض‌ورزی‌ها و اشتباهات را به آسانی نشان می‌دهند.

ج) منابع متأخر و معاصر

منابع تاریخ عاشورا، پس از قرن نهم و دهم بسیار متعدّدند و اعتبار آن‌ها تابع اعتبار منابع مورد استفاده مؤلفان آن‌هاست. به سخن دیگر، هر اندازه گزارش کتب متأخر و معاصر، متکی بر کتاب‌های کهن‌تر و معتبرتر باشد و در نقل، امانتداری و دقت بیشتری رعایت شده باشد، قابل اعتمادتر خواهد بود. نتیجه سخن، اینکه تنها به دلیل وجود یک گزارش تاریخی در کتاب‌های معاصر، هر چند مشهور و مورد توجه، نمی‌توان آن را دارای سند قابل اتکای تاریخی دانست و به استناد آن، مطلبی را به اهل بیت علیهم السلام نسبت داد؛ بلکه باید منبع آن نیز معلوم و سنجیده گردد و اگر منبع آن ضعیف بود یا اساساً منبعی برای آن یافت نشد، از دایره اعتماد، خارج شود. همین نکته درباره نقل‌های شفاهی نیز جاری است؛ چرا که حتی اگر گوینده انسان بزرگی باشد با توجه به فاصله زمانی بسیار زیاد با روزگار اهل بیت علیهم السلام و تجربه راه یافتن خطاهای بسیار به نقل‌های شفاهی، اعتماد کردن به چنین نقل‌هایی، برخلاف سیره عقلاست.

د) منابع مفقود

فهرست‌نگاران و رجالیان، مؤلفان متعدّدی را نام برده‌اند که دست‌کم، یک کتاب درباره امام حسین علیه السلام و شهادت ایشان نگاشته‌اند. هر چند شمار کمی از این کتاب‌ها به دست ما رسیده است؛ اما تنوع و فراوانی آن‌ها نشان از بازتاب گسترده حماسه کربلا در قرون اولیه دارد و به تنهایی می‌تواند اثبات‌کننده وجود تاریخ معتبر درباره حادثه عاشورا باشد.

این داستان صرفاً به اتکاء منابع قابل استناد با قلمی متفاوت که ترکیبی از محاوره‌نویسی و شکسته‌نویسی است، به رشته تحریر درآمده است. شکسته‌نویسی، به‌رغم داشتن منتقدان ادبی، سبکی از نوشتن است که در آن، زبان گفتار در نوشتار وارد می‌شود. یعنی همان طوری که حرف می‌زنیم می‌نویسیم. به شکلی که خواننده احساس می‌کند نویسنده به دور از تکلف، صمیمانه با او صحبت می‌کند و این شیوه از نگارش، می‌تواند به جذابیت و سرعت در مطالعه کمک کند. البته با شکسته‌نویسی افراطی و بی‌حدومرز که فرایند خواندن متن را با اخلال مواجه می‌کند، موافق نیستیم. از همین رو تا جایی که مقدور بوده برای شکسته‌نویسی و محاوره نویسی، چارچوب و محدودیت‌هایی قائل شدم.

اگر به واقعه و شخصیتی کمتر پرداخته شده یا برخی مطالب مشهور و مورد انتظار خواننده محترم در این کتاب یافت نمی‌شود به این دلیل است که تلاش شده داستان، صرفاً بر اساس منابع موجود کهن نگاشته شود. همچنین اگر حادثه‌ای به شکل مفصل پردازش شده بدان جهت است که در منابع کهن آن واقعه با جزئیات نقل شده است.

شماره‌های مندرج در عنوانین، گویای این است که مطالب ذیل آن، براساس چه منابعی به رشته

تحریر در آمده است. این منابع، در پایان کتاب به شکل مجزا ذکر شده است.
 در پایان بر خود لازم می‌دانم از تلاش‌های دوستان خوبم آقایان حجة الاسلام والمسلمین دکتر محسن
 عطاءالله، مهندس عبدالعظیم زمین‌پرداز و همسر گرامی ام خانم دکتر زهره اهورکی، که اثر حاضر را با بیان
 نظرات ارزشمند خود ارتقاء بخشیدند کمال تشکر و قدردانی را به عمل آورم و توفیقات روزافزون آن‌ها را
 از خدای متعال مسئلت نمایم.

علیضا نظری خرم

۱۴۰۰/۰۶/۲۰